



POGRAPHIA  
REGNI HUNGARIE,  
Nobilissima sive  
Ditionis,  
HUNGARIAM dicimus  
CROATIAE,  
HUNGARIE, &c.



# CESTOU NECESTOU I.

(krajina – priester – kultúra – osobnosti)

Ed. Marcela Domenová

Prešov 2022

Štátna  
vedecká  
knížnica  
v Prešove



**Ed. Marcela Domenová**

# **CESTOU NECESTOU I.**

**(krajina – priestor – kultúra – osobnosti)**

**Prešov 2022**

Na obálku boli použité obrázky z publikácie: KOREŇ, Jozef, LUKÁČ, Karol. *Zemepis pre slovenské ľudové školy*. Prešov: Vydalo Štehtovo kníhkupectvo, 1923. 72 s. (zdroj: ŠVKPO, sign. B 59544).

## **Cestou necestou I. (krajina – priestor – kultúra – osobnosti)**

Z produkcie OHKF ŠVK v Prešove

**Edícia:** Acta pro memoria

### **Autori:**

Mgr. Lenka Bischof, PhD.; Mgr. Mária Bôbová, PhD.; Mgr. Zuzana Dzivá; Mgr. Angela Kurucová; doc. Igor Lichtej, CSc.; Mgr. Gabriela Oľšavská; doc. PhDr. Ľudovít Petraško, PhD.; Mgr. Andrea Sivaničová; Mgr. Dalibor Státník, Ph.D.; PhDr. Oto Tomeček, PhD.; Mgr. Jana Vranová

**Zodpovedný redaktor:** Mgr. Valéria Závadská

**Editor:** doc. Mgr. Marcela Domenová, PhD.

**Hlavný redaktor:** doc. Mgr. Marcela Domenová, PhD.

**Jazykové korektúry:** PhDr. Ľudmila Adamová; Mgr. Jozef Jurčišin

**Recenzenti:** doc. Mgr. Ján Adam, PhD.

Mgr. Anton Fogaš, PhD.

**Grafická úprava:** PhDr. ThLic. Juraj Gradoš, PhD.

Za obsah a štylizáciu príspevkov zodpovedajú jednotliví autori.

© Vydavateľ: ŠVK v Prešove, 2022

ISBN 978-80-89614-86-8

## OBSAH

*Benevolo lectori* 5

### ŠTÚDIE

Oto Tomeček  
*Historická krajina v metáciách – výskumné možnosti a limity* 9

Zuzana Dzivá  
*„Domum Suam in Platea majori civitatis hujus Eperiessiensis...”* 26

Lenka Bischof  
*Ladislav Bartholomaeides a jeho Memorabilia provinciae Csetnek* 68

Ludovít Petraško  
*Pohľad zvonku: Horné Uhorsko v nemeckých cestopisoch z 18. a 19. storočia* 95

Gabriela Olšavská  
*Šariš ako námet prác vybraných osobností* 110

Angela Kurucová  
*Školské výlety košických študentov v prvej polovici 20. storočia* 132

Ігор Лихтей  
*Чеський географ Їржі Крал та його дослідження Підкарпатської Русі періоду 20 – 30-х років ХХ ст.* 146

Dalibor Státník  
*Turistický ruch na Mělnicku jako politikum česko-německých vztahů* 168

## MATERIÁLY

- Mária Bôbová – Jana Vranová  
*Pohľadnice vo fonde Štátnej vedeckej knižnice v Banskej Bystrici* 195

## ROZHLADY – PREDSTAVUJEME

- Andrea Sivaničová  
*Mobilná aplikácia o osobnostiach Prešova a Krosna  
a jej využitie v cestovnom ruchu* 217

# HISTORICKÁ KRAJINA V METÁCIÁCH - VÝSKUMNÉ MOŽNOSTI A LIMITY<sup>1</sup>

Oto Tomeček

## **Abstract: Historical landscape in demarcation documents – research possibilities and limits**

Demarcations, which represent the written boundaries of territorial property units, usually contain a lot of data characterizing the historical landscape. Stable natural landscape elements as well as man-made landscape elements have been used in the past to define boundaries. While at the beginning of the settlement of the area natural elements was dominated in demarcations, with the advancing cultivation of the landscape, their share decreased in favor of man-made landscape elements. The paper acquaints with the informative value of demarcations from the Middle Ages in relation to the knowledge of the country. The second part of the paper presents an extensive demarcation document from the modern period, which arose on the occasion of the perambulation of the borders of the town Banská Bystrica in 1820. On its specific example, it indicates the diversity of information, but also the limits, in the research of the historical landscape.

**Keywords:** Demarcation. Perambulation. Historical landscape. Border object. Border marker. Border sign.

## **Úvod**

Výskum historickej krajiny sa v poslednom období dostáva do stále väčšieho záujmu vedeckej obce na Slovensku, a to nielen z radov prírodovedcov, krajinných archeológov, historických geografov, environmentálnych historikov, ale aj mnohých historikov stredoveku a raného novoveku. Súčasnú krajinu (kultúrnu a vo veľkej miere aj prírodnú) môžeme považovať za artefakt, ktorý je výsledkom intenzívnej činnosti a pôsobenia ľudskej spoločnosti počas jej dejinného vývoja. Krajina aj dnes prostredníctvom svojich historických reliktov, predstavujúcich akúsi pamäť krajiny, dokáže aspoň čiastočne vypovedať o svojom vzhľade a charaktere v minulosti. Aby sme vedeli tieto relikty dešifrovať a správne interpretovať, musíme sa oboznámiť so stavom, vývojom a premenami krajiny v čase.

---

<sup>1</sup> Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu *Inovatívne sprístupnenie písomného dedičstva Slovenska prostredníctvom systému automatickej transkripcie historických rukopisov* podporovaného Agentúrou na podporu výskumu a vývoja a evidovaného pod číslom APVV-19-0456.

Obraz historickej krajiny možno spoznávať prostredníctvom dobových dokumentov rôzneho druhu. Pre obdobie stredoveku je rozsah prameňnej základne vhodnej pre výskum krajiny do značnej miery obmedzený. Dôvodom toho je jej menej početné a často torzovité zastúpenie. V novoveku, kedy badáme zvýšený záujem o zaznamenanie a poznanie krajiny vo viacerých jej aspektoch, sa pramenná základňa rozširuje. Okrem rôznych písomností hospodárskeho charakteru pribúdajú vo väčšej miere cestopisy, miestopisné lexikóny a rôzne vedecké pojednania či traktáty. Významne sa rozširuje tiež dostupnosť obrazových prameňov, vrátane vedút a historických máp, ktoré umožňujú zachytiť dobovú krajinu najnázornejším spôsobom.

Medzi pozoruhodné historické pramene obsahujúce rôzne údaje o dobovej krajine patria metácie, s ktorými sa môžeme stretnúť v období stredoveku aj raného novoveku. V rámci historického výskumu na Slovensku sa doposiaľ využívali najmä najstaršie stredoveké metácie. Historici s nimi pracovali hlavne pri výskume osídlenia a rekonštrukcii majetkových a vlastníckych pomerov. Pri výskume lesníctva a drevárstva ich vo veľkej miere využil Andrej Kavuljak.<sup>2</sup> Na ich možné širšie využitie aj v rámci výskumu historickej krajiny v poslednom čase upozornili najmä Ján Lukačka, Pavol Maliniak či Pavol Hudáček.<sup>3</sup>

### **Metácie a ich výpovedná hodnota**

Metácie sú ohraničenia územných majetkových celkov, výsadných či donačných území, ale aj chotárov vidieckych a mestských sídiel. Prvé metácie sa na našom území zachovali z obdobia začiatku 12. storočia. Najstaršia, ktorá je súčasťou Zoborskej listiny z roku 1113, vymedzuje rozsah majetkov benediktínskeho opátstva na Zobore. Zahŕňa pritom

---

<sup>2</sup> KAVULJAK, Andrej. *Dejiny lesníctva a drevárstva na Slovensku*. Bratislava: Nákladom Lesníckej a drevárskej ústredne, 1942. 245 s.

<sup>3</sup> LUKAČKA, Ján. Ohraničovanie majetkových celkov v stredoveku. In: *Archaeologia historica*, roč. 29, 2004, s. 61 – 65. ISSN 0231-5823 (ďalej ako LUKAČKA, J. *Ohraničovanie majetkových celkov v stredoveku*, s.); MALINIAK, Pavol. *Človek a krajina Zvolenskej kotliny v stredoveku*. Banská Bystrica: FHV UMB, 2009. 246 s. ISBN 978-80-8083-914-7 (ďalej ako MALINIAK, P. *Človek a krajina Zvolenskej kotliny v stredoveku*, s.); HUDÁČEK, Pavol. Možnosti výskumu pôvodného prírodného prostredia v stredoveku (na príklade Šariša). In: *Ingenii laus: Zborník štúdií venovaný jubiliujúcemu prof. PhDr. Jánovi Lukačkovi, CSc.* Zost. Eva Benková, Marek Púčík. Bratislava: Vydavateľstvo UK, 2020, s. 28 – 47. ISBN 978-80-223-4410-4.

pomerne rozsiahle územie, ktoré okrem stredného a dolného Ponitria zasahuje až na stredné Považie, hornú Nitru a do horného Turca.<sup>4</sup>

Početnosť dochovaných metácií sa výrazne zvyšuje od prvej polovice 13. storočia, čo do značnej miery súviselo s donačnou politikou arpadovských panovníkov Ondreja II. (1205 – 1235) a Bela IV. (1235 – 1270). V tomto období staršie metácie s bodovým ohraničením postupne nahrádzajú metácie s líniovým ohraničením územia. Kým pre staršie metácie bolo typické vymedzenie územia jednoduchým vymenovaním vybraných významnejších hraničných bodov, tak nový typ metácie naznačoval hraničnú líniu po jej celom obvode v smere hodinových ručičiek. Tieto potom vždy začínali a končili v jednom bode, ktorý sa označoval ako prvý či hlavný medzník (*prima meta, meta capitalis*).<sup>5</sup> Informačná hodnota týchto líniových metácií sa v porovnaní so staršími metáciami výrazne rozšírila, a to aj v prípade zaznamenania jednotlivých krajinných prvkov. Metácie sa tak stávajú jedným z najzásadnejších dokumentov zachytávajúcich vzhlád dobovej krajiny obdobia stredoveku.

V súvislosti s rozvojom miest v 13. a 14. storočí sa metácie často stávali súčasťou mestských výsad.<sup>6</sup> Bežne sa objavovali aj v listinách dokladajúcich darovanie, získanie, kúpu, predaj alebo výmenu územných majetkových celkov. Mohli byť tiež súčasťou listín upravujúcich územné spory susedov. Špecifickým typom metácií boli reambulácie, ktoré opätovne zaznamenávali, dopĺňali a spresňovali ohraničenia na základe obchôdzky priamo v teréne.

Analýzou vybraných metácií možno dospieť k niektorým zaujímavým poznatkom vzťahujúcim sa ku krajine a jej vnímaniu súčasníkmi. Pri analýze metácií výsadných listín šiestich miest a mestečiek ležiacich na území stredného Slovenska (Zvolen, Banská Bystrica, Nemecká

<sup>4</sup> MARSINA, Richard (ed.). *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae I (805 – 1235)*. Bratislava: SAV, 1971, s. 64 – 67, č. 69.

<sup>5</sup> LUKAČKA, J. *Ohraničovanie majetkových celkov v stredoveku*, s. 61 – 62.

<sup>6</sup> V niektorých prípadoch neboli hranice miest vytýčené prostredníctvom metácií, ale len približne, okruhom jedno- alebo dvojmiľového pásma. Takto tomu bolo napríklad v prípade banského mesta Kremnica. Porovnaj: JUCK, Lubomír (ed.). *Výsady miest a mestečiek na Slovensku I (1238 – 1350)*. Bratislava: Veda, 1984, s. 115 – 116, č. 136. Poznáme však aj prípady miest, ktorých výsady neobsahujú žiadny údaj o vymedzení chotára. Takýmto je napríklad iné banské mesto na strednom Slovensku – Lubietová. Porovnaj: FEJÉR, Georgius (ed.). *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis IX/V (ab anno Christi 1375 – 1382)*. Budae: Typis Typogr. Regiae Universitatis Ungaricae, 1834, s. 312, č. CLXIV.



Lupča,<sup>7</sup> Slovenská Lupča, Ružomberok, Brezno) pochádzajúcich z obdobia od polovice 13. storočia do konca 14. storočia, zisťujeme, že hranice ich chotárov boli vymedzené pomocou 81 hraničných objektov predstavujúcich 18 krajinných prvkov. Medzi nimi nachádzame rieky, potoky, pramene, sútoky vodných tokov, riečny ostrov, vrchy, skaly, doliny, stromy, les, roviny či pláň, pole, lúky, cesty, most, pustovňa, iné sídlo resp. jeho hranicu a tiež zemné medzníky, ktoré vznikli navŕšením zeminy a skál na kopu.<sup>8</sup> Najpresnejšie, vzhľadom na počet uvedených hraničných objektov, boli vytýčené hranice Nemeckej Lupče. V metácii jej chotára bolo uvedených spolu až 21 hraničných objektov. Naopak najmenej podrobne z tohto hľadiska boli vymedzené hranice Banskej Bystrice, keďže metácia jej chotára obsahuje iba 9 hraničných objektov.

Vôbec najčastejšie sa pri vytýčení hraníc spomínaných miest objavujú potoky (14-krát). Sútoky vodných tokov, vrchy, stromy a hranice iných susediacich sídiel sa pri vytýčení mestských hraníc použili po 9-krát. Početnejšie boli zastúpené tiež zemné medzníky (6-krát), hoci tieto nachádzame len v metáciách dvoch miest (Zvolen a Nemecká Lupča). Rieka, ktorá sa objavila v metáciách 5-krát, tvorila hranicu všetkých uvedených miest a mestečiek s výnimkou Zvolena. Menej početné bolo zastúpenie ostatných krajinných prvkov. Pramene, lúky a cesty boli uvedené ako hraničné objekty po 3-krát. Skaly, doliny a lesy boli využité pri vytýčení hraníc len po 2-krát. Iba jediné zastúpenie mali ostrov, rovina (pláň), pole, most a pustovňa.

Tieto údaje môžeme porovnať s výsledkami detailnej analýzy metácií z obdobia 13. až 16. storočia, vzťahujúcich sa výlučne k územia geomorfologického celku Zvolenská kotlina.<sup>9</sup> V celkovom počte 46 metácií z tohto územia bolo použitých pri vytýčení hraníc spolu 977 hraničných objektov predstavujúcich rozličné krajinné prvky. Za celé sledované obdobie dominovalo v metáciách zastúpenie tečúcich a stojatých vôd, medzi ktoré možno zaradiť rieky, potoky, pramene, jazierka a močiare (243-krát), prvkov reliéfu ako sú vrchy, skaly, doliny a roviny (214-krát)

<sup>7</sup> V súčasnosti Partizánska Lupča.

<sup>8</sup> Bližšie porovnaj: TOMEČEK, Oto. Spôsoby označovania hraníc vybraných miest a mestečiek stredného Slovenska od 13. do polovice 19. storočia. In: *Mesto a jeho historická krajina. Zborník príspevkov z rovnomennej konferencie*. Zost. Ján Valo. Bratislava: Univerzita Komenského, 2020, s. 29 – 31. ISBN 978-80-223-4910-9.

<sup>9</sup> Bližšie porovnaj: MALINIAK, P. *Človek a krajina Zvolenskej kotliny v stredoveku*, s. 109.

a prvkov sídelnej siete, kde zaraďujeme sídla, domy, ale aj človekom vytvorené medziny (210-krát). Relatívne vysoké početné zastúpenie mali tiež rastlinná pokrývka v podobe stromov, kríkov, hájov a lesov (156-krát) a o niečo menšie tiež prvky cestnej siete v podobe ciest, chodníkov a mostov (85-krát) či poľnohospodárska pôda reprezentovaná poliami a lúkami (63-krát). Len nepatrný podiel v porovnaní s predošlými hraničnými objektami mali vodné zariadenia reprezentované rybníkom a mlynom (3-krát) a brody (rovnako 3-krát).

V prípade, že toto dlhé časové obdobie rozdelíme na dve periódy, tak v početnejšie zastúpených metáciách z obdobia 13. a 14. storočia (27) nachádzame najväčšie zastúpenie stojatých a tečúcich vôd (34,4 %). O niečo menšie zastúpenie mali prvky sídlenej siete (22,3 %), ako aj prvky reliéfu (19,7 %). Rastlinná pokrývka bola zastúpená 12,5 % a prvky cestnej siete 7,3 %. Najmenšie zastúpenie mala poľnohospodárska pôda (3 %), vodné zariadenia (0,4 %) a brody (0,4 %).

V metáciách z obdobia 15. a 16. storočia (19) mali už najpočetnejšie zastúpenie prvky reliéfu (24,3 %), prvky sídlenej siete (20,6 %) a rastlinná pokrývka (20 %). Podiel stojatých a tečúcich vôd (14,1 %) sa v porovnaní s predošlým obdobím znížil takmer dva a pol násobne. Rovnaké zastúpenie mali prvky cestnej siete a poľnohospodárska pôda (obe 10,3 %). Vodné zariadenia a brody boli zastúpené len nepatrne (obe 0,2 %). Kým podiel prvkov reliéfu pri vymedzovaní hraníc zostával v oboch časových obdobiach podobný, výrazný pokles početného zastúpenia vôd možno dávať do súvislosti s postupujúcou kultiváciou krajiny. Uvedené dokumentuje práve výrazný nárast poľnohospodárskej pôdy a mierny nárast prvkov cestnej siete ako hraničných objektov.

Porovnaním údajov z metácií miest a mestečiek s metáciami, ktoré sa viažu na územie Zvolenskej kotliny v rovnakom časovom horizonte, možno dospieť k podobným záverom, ohľadom početnosti zastúpenia prírodných a človekom vytvorených krajinných objektov. V metáciách vybraných šiestich miest a mestečiek nachádzame početnejšie zastúpenie prírodných útvarov (57-krát; čo predstavuje 70,4 %), ktoré výrazne dominujú nad človekom vytvorenými krajinnými prvkami (24-krát; 29,6 %). V známych metáciách z územia Zvolenskej kotliny, v rovnakom časovom období 13. a 14. storočia, podobne výrazne prevažovalo zastúpenie prírodných útvarov (349-krát; 67 %) nad tými, ktoré vznikli v dôsledku kultivácie krajiny človekom (172-krát; 33 %). Situáciu z neskoršieho obdobia nie je možné týmto spôsobom porovnať, keďže výsadné listiny miest

a mestečiek sa v neskorších obdobiach väčšinou prepisovali v rovnakom znení vo forme konfirmácií. Vývojový trend však naznačuje situácia znamenaná v ostatných metáciách. V neskoršom období 15. a 16. storočia sa na území Zvolenskej kotliny pomer medzi zastúpením prírodných útvarov (267-krát, 58,6 %) a človekom vytvorenými krajinnými prvkami (189-krát, 41,4 %) v metáciách o niečo zvýšil, v prospech krajinných prvkov vzniknutých postupujúcou kultiváciou krajiny ľudskou činnosťou.

Okrem spomenutých krajinných prvkov sa v metáciách z obdobia stredoveku zaiste objavovali ako hraničné objekty aj iné krajinné útvary, ako napríklad sakrálne stavby, vinice, sady, záhrady, ale aj pastviny či pasienky. V období novoveku k nim pribudli najmä hraničné kamene označené znakmi so špecifickou a dobre identifikovateľnou symbolikou. Kým v období stredoveku sa pri hraničných znakoch uplatnila predovšetkým symbolika kríža rôznych tvarov,<sup>10</sup> tak v novoveku symboliku kríža doplnili znaky obsahujúce litery alebo erbové atribúty. Litery predstavovali v tomto prípade iniciály pomenovaní sídiel (ojkoným), alebo aj mien majiteľov panstiev (antroponým). Erbová symbolika zase vychádzala z erbov miest alebo rodov vlastníacich príslušné panstvá.

Vzhľadom na zložitosť viacerých erbov sa pre potreby hraničných znakov väčšinou používala len erbová symbolika v zjednodušenej či redukovanej podobe. Banská Bystrica tak namiesto pôvodne 8-krát deleného erbu s deviatimi pruhmi,<sup>11</sup> či neskoršie používaného 7-krát deleného erbu s ôsmimi pruhmi,<sup>12</sup> používala najčastejšie len jeho redukovanú podobu 3-krát deleného erbu so štyrmi pruhmi.<sup>13</sup> Podobne Kremnica, zo svojho komplikovaného na tri polia deleného erbu, požívala ako hranič-

<sup>10</sup> Najčastejšie išlo o kríž latinský (s predĺženým spodným ramenom), grécky, teda rovnoramenný kríž, prekrížený andrejský alebo tiež barličkový kríž.

<sup>11</sup> Tento erb sa používal od druhej polovice 13. storočia až do približne polovice 15. storočia. Porovnaj GRAUS, Igor: K najstaršej podobe erbu Banskej Bystrice. In: *Genealogicko-heraldický hlas*, roč. 10, 2000, č. 2, s. 16 – 22. ISSN 1335-0137; GRAUS, Igor: *Banská Bystrica v 16. storočí: Štúdie z dejín mesta*. Banská Bystrica: Enterprise, spol. s. r. o., 2015, s. 152 – 157. ISBN 978-80-85342-36-9.

<sup>12</sup> NOVÁK, Jozef. *Slovenské mestské a obecné erby*. Bratislava: Slovenská archívna správa, 1967, s. 92 – 95 (ďalej ako NOVÁK, J. *Slovenské mestské a obecné erby*, s.); VRTEL, Ladislav. *Osem storočí slovenskej heraldiky*. Martin: Matica slovenská, 1999, s. 63. ISBN 80-7090-490-9 (ďalej ako VRTEL, L. *Osem storočí slovenskej heraldiky*, s.).

<sup>13</sup> Zatiaľ len v jednom prípade sa podarilo zdokumentovať hraničný znak inej typológie, ktorý predstavuje redukovaný 4-krát delený erb s piatimi pruhmi. Takýto

ný znak mesta len katarínske polkoleso umiestnené v jeho hornej časti.<sup>14</sup> Hraničné znaky tesali kamenárski alebo murárski majstri na osobitne upravené hraničné kamene určeného tvaru, často však aj na vyhovujúce a tesaním vopred nijako neupravené prírodné balvany a skaly, ale aj výrazné skalné bralá. Mnohé takéto historické hraničné znaky možno v krajine identifikovať ešte aj v súčasnosti. V prípade zachovania takýchto pamiatok vo svojej primárnej polohe a podobe ich možno považovať za autentické reliky historickej krajiny.

### **Reambulácia hraníc Banskej Bystrice v roku 1820**

S písomnými metáciami sa možno bežne stretnúť aj v neskoršom období novoveku. Tieto mladšie metácie sa v porovnaní so stredovekými vyznačujú tým, že sú často rozsiahlejšie, a teda aj podrobnejšie a presnejšie. Výnimkou nie sú ani slovensky či bilingválne písané metácie, ktoré umožňujú lepšie pochopiť zmysel a význam dobovej terminológie používanej pri vytyčovaní hraníc v minulosti.<sup>15</sup>

Detailnejšie sa môžeme v nasledujúcich riadkoch zamerať na mimoriadne rozsiahlu metáciu, ktorá vznikla pri príležitosti reambulácie chotára mesta Banská Bystrica v roku 1820. Možno sa domnievať, že impulzom vykonania tejto reambulácie bol dlhotrvajúci spor medzi mestom Banská Bystrica a miestnou komorskou správou. Spory mesta a banskej komory sa opakovane, a viac-menej pravidelne, objavovali už od 16. storočia. Najdôležitejším spomedzi viacerých sporných bodov medzi oboma stranami bolo právo na hospodárske využívanie územia rozsiahleho banskobystrického chotára. Celé tieto vzájomné spory vyústili do veľkého a niekoľko rokov trvajúceho kompromisného súdneho

---

hraničný znak sa zachoval vytesaný na výraznom skalnom brale medzi Kráľovou studňou a Smrekovicou v pohorí Veľká Fatra.

<sup>14</sup> Pôvodný erb Kremnice známy z 15. storočia obsahoval len zlaté katarínske polkoleso umiestnené v modrom štíte, s písmenom C umiestneným nad štítom. Trikrát delený erb obsahujúci katarínske polkoleso s písmenom C v hornom poli, ako aj pruhy a lalie v dolnej štiepenej polovici erbu, vznikol až v 16. storočí. Porovnaj: NOVÁK, J. *Slovenské mestské a obecné erby*, s. 126 – 128; VRTEL, L. *Osem storočí slovenskej heraldiky*, s. 137 – 138.

<sup>15</sup> Bilingválne latinsko-slovenské metácie vznikli napríklad pri príležitosti riešenia hraničných sporov medzi Ľupčianskym hradným panstvom a slobodným kráľovským banským mestom Ľubietová v rokoch 1566 a 1584. Porovnaj Štátny archív v Banskej Bystrici (ďalej ŠA BB), fond Ľubietová slobodné kráľovské mesto, inv. č. 189, sign. ML – 70a, 70b, 70c, 70d a inv. č. 192, sign. 73a, 73b, 73c.

procesu, ktorý trval od roku 1835 až do definitívneho potvrdenia rozsudku v roku 1872.<sup>16</sup>

Je celkom zrejmé, že Banská Bystrica sa na riešenie sporu dôkladne pripravovala. Súčasťou príprav bolo aj vykonanie reambulácie hraníc mestského chotára s ich podrobným a presným písomným a kartografickým zaznamenaním. Finálnym výsledkom, ktorý vzišiel z reambulácie, sa stal latinsky písaný dokument označený ako *Metales*. Možno predpokladať, že dokument bol vyhotovený vo viacerých exemplároch, z ktorých minimálne jeden si ponechalo mesto a druhý dostala k dispozícii komorská správa. Doposiaľ jediný známy exemplár dokumentu sa zachoval vo fonde Banskej komory Banská Bystrica v banskoštiavnickom banskom archíve.<sup>17</sup> Uvedený exemplár má 254 strán,<sup>18</sup> ktoré sú zviazané v polokoženej väzbe s rozmermi 26 x 41 cm.

Dokument veľmi podrobne a prehľadne opisuje priebeh reambulácie a samotných reambulovaných hraníc. Obsahovo sa delí na sedem častí (kapitol), popisujúcich jednotlivé hraničné úseky. Obchôdzka samotných hraníc mesta sa uskutočnila v letných mesiacoch a trvala od 1. augusta do 19. septembra 1820. Aj s prestávkami medzi obhliadkami jednotlivých úsekov trvala spolu rovných 50 dní. Doba obhliadky jednotlivých úsekov závisela od dĺžky konkrétneho hraničného úseku a náročnosti terénu, v ktorom sa poverená komisia musela pohybovať. Jednotlivé úseky hraníc sa podarilo komisii prejsť za 3 až 6 dní, spolu za 28 dní. Priemerne trvala obhliadka jedného hraničného úseku 4 dni.<sup>19</sup>

---

<sup>16</sup> Podstatné časti rozsudku uvádza práca: JURKOVICH, Emil. *Dejiny kráľovského mesta Banská Bystrica*. Prel. Imrich Nagy. Banská Bystrica: Pribicer, 2005, s. 180 – 181. ISBN 80-969366-2-X (ďalej ako JURKOVICH, E. *Dejiny kráľovského mesta Banská Bystrica*, s.).

<sup>17</sup> Slovenský národný archív, špecializované pracovisko Slovenský banský archív v Banskej Štiavnici (ďalej SNA – SBA BŠ), fond Banská komora v Banskej Bystrici, inv. č. 90.

<sup>18</sup> Pôvodný dokument bol vyhotovený bez paginácie. Súčasná chybná paginácia bola vytvorená dodatočne pri archívnej evidencii dokumentu. Podľa nej má kniha 244 strán. V skutočnosti má dokument 254 strán. Chybná paginácia začína na strane 40, ktorá je označená dvakrát, naopak strana 83 chýba. Po strane 165 nasleduje strana 156, takže strany 156 až 165 sú chybné zdvojené. Podobne dvakrát je očíslovaná aj strana 237.

<sup>19</sup> Súčasťou *Metales* sa nestal iba severovýchodný hraničný úsek, keďže celé územie ležiace okolo osád Mistríky a Mišúty bolo brané ako sporné („*Strittiger Theil zwischen der Stadt Neusohl und der Likavaer Herrschaft*“). Porovnaj ŠA BB, zbier-



Obr. 1. Hraničné bralo medzi Kráľovou studňou a Smrekovicou s označením miesta umiestnenia hraničných znakov, foto: Oto Tomeček.



Obr. 2. Vedľa seba umiestnené hraničné znaky Révaiovského panstva a mesta Banská Bystrica na brale medzi Kráľovou studňou a Smrekovicou, foto: Oto Tomeček

Jednotlivé kapitoly majú relatívne homogénnu štruktúru. Na ich začiatku sa nachádza stručný úvod obsahujúci identifikáciu reambulovaného hraničného úseku prostredníctvom susediacich subjektov, za ktorým sa uviedol dátum a miesto začiatku obchôdzky. Po tomto nasledoval menný zoznam účastníkov hraničnej obhliadky. Za ním nasledovala hlavná časť obsahujúca popis priebehu hranice, pri ktorom sa uvádzali vzdialenosti (merané vo viedenských siahach<sup>20</sup>) a uhly (merané v stupňoch<sup>21</sup>) medzi jednotlivými hraničnými medzníkmi.<sup>22</sup> Súčasťou tohto popisu boli tiež zmienky o existujúcich a novovytvorených hraničných znakoch. Na samotnom konci textovej časti kapitoly sa uviedla informácia o overení priebehu reambulácie stoličnými úradníkmi. Za textovou časťou bola napokon priložená mapa s vyobrazením príslušného hraničného úseku.

V prípade zoznamov účastníkov jednotlivých reambulačných obchôdzok zaujme ich pomerne vysoký počet. Obchôdzky prvého hraničného úseku mesta spoločného so susedným panstvom Radvanských sa napríklad zúčastnilo spolu 112 osôb. V prípade druhého hraničného úseku mesta spoločného so susedným banským mestom Kremnica sa počet účastníkov v jednotlivých dňoch obchôdzky menil. Spolu sa však obchôdzky tohto úseku zúčastnilo viac ako 132 osôb. Okrem uvedeného počtu menovaných osôb sa obhliadky zúčastnili aj niektorí ďalší priamo

---

ka máp a plánov, ev. č. 2629. Stalo sa tak napriek tomu, že určená komisia celý tento úsek prešla. JURKOVICH, E. *Dejiny kráľovského mesta Banská Bystrica*, s. 24.

<sup>20</sup> „*Distantia in Orgiis Viennensibus*“.

<sup>21</sup> „*Directio acus Magnetica Gradus*“.

<sup>22</sup> V štúdiu chápeme pojem medzník v najširšom slova zmysle, teda ako akýkoľvek objekt označujúci polohu hraničného bodu. Takýmto medzníkom v našom ponímaní môže byť akýkoľvek hraničný kameň, ale aj hraničná kopa. Juraj Šedivý používa namiesto označenia medzník termín hraničník. Milan Thurzo s Pavlom Jančovičom delia hraničné kamene na hraničníky (ohraničujúce väčšie územné celky), medzníky (ohraničujúce súkromné a cirkevné parcely), duálne kamene (plniace zároveň funkciu hraničníka aj medzníka) a záhonové kamene (označujúce susediace záhony). Porovnaj ŠEDIVÝ, Juraj. *Historické nápisy a ich nosiče*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2018, s. 212. ISBN 978-80-223-4703-7; THURZO, Milan – JANČOVIČ, Pavol. *Historické hraničné znaky a nápisy so zameraním na územie Bratislavy*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2018, s. 69 – 70. ISBN 978-80-223-4612-2.

nemenovaní účastníci.<sup>23</sup> S podobnými počtami zúčastnených sa môžeme stretnúť aj v ďalších dňoch pri reambulácii zvyšných hraničných úsekov.

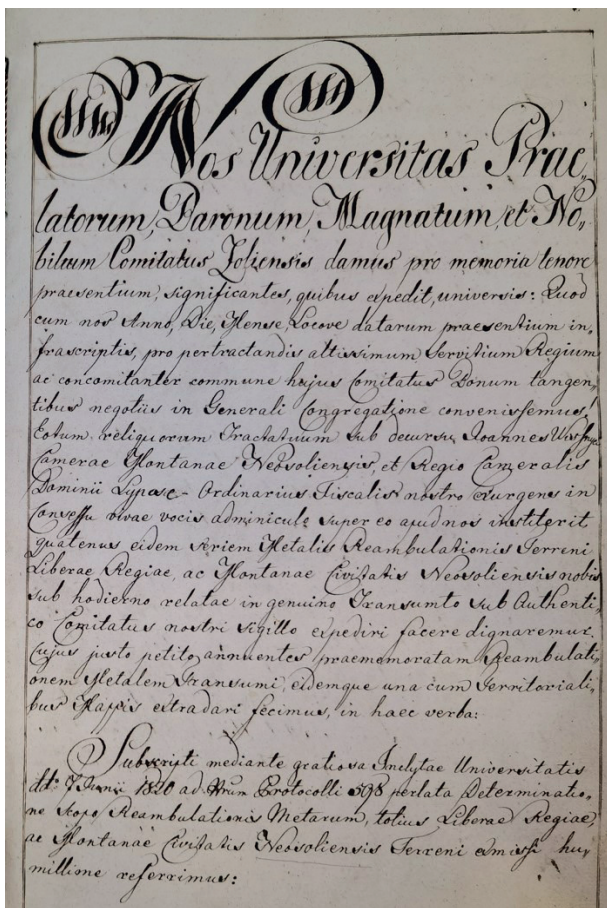
Medzi týmito účastníkmi sa pochopiteľne nachádzali zástupcovia mesta Banská Bystrica. Okrem nich tiež zástupcovia susedného subjektu – mesta či panstva, ale aj úradníci Zvolenskej stolice a Banskej komory v Banskej Bystrici. Týchto dopĺňali obyvatelia miest, mestečiek a dedín, ktoré ležali po oboch stranách hranice. Títo obyvatelia vystupovali v pozícii svedkov, ktorí mali potvrdiť správnosť ohraničenia a umiestnenia jednotlivých hraničných medzníkov a znakov. Starší svedkovia mali potvrdiť oprávnenosť umiestnenia hraničných medzníkov a znakov v porovnaní s minulým stavom, keďže je možné predpokladať, že už v minulosti sa podobnej obchôdzky hraníc zúčastnili. Mladší svedkovia, vrátane detí, boli naopak prizvaní z toho dôvodu, aby si zapamätali polohu týchto hraničných bodov do budúcnosti. Uvedených účastníkov dopĺňal stoličný geometer zodpovedný za vyhotovenie hraničných máp a murár, prípadne kamenár, zodpovedný za vytesanie nových a obnovu starých hraničných znakov.

Účasť detí bola tradičným javom takýchto hraničných obchôdzok už od stredoveku. Pravidelnú účasť mešťanov a ich detí na nich možno považovať za nástroj budovania kolektívnej historickej pamäte, nakoľko ochrana chotára vymedzeného prostredníctvom umiestnenia hraničných medzníkov a znakov v krajine sa považovala za jednu z najdôležitejších povinností obecných komunít. Vedomosť o priebehu hraníc, resp. polohe hraničných medzníkov a znakov, bolo potrebné udržať vo vedomí čo možno najväčšieho počtu obyvateľstva naprieč viacerými generáciami. Poznanie hraníc vlastného chotára sa aj v Banskej Bystrici považovalo za právo, ale zároveň aj povinnosť, každého mešťana.<sup>24</sup>

<sup>23</sup> Títo sa uviedli len všeobecným označením ako „... *et compluribus Civibus aliis*“, ako aj „... *et aliis operariis Civitatis Neosoliensis ex villa Harmanetz*“.

<sup>24</sup> Bežným javom pri takýchto hraničných obchôdzkach v minulosti bývalo aj praktizovanie rituálu tzv. pamätných výpraskov, ktoré mali dopomôcť k lepšiemu zapamätaniu si miesta, na ktorom k danej udalosti došlo. Tento obrad sa pritom mohol praktizovať na dospelých, ale aj deťoch. Podobný význam mali aj pohostenia priamo pri dôležitých hraničných medzníkoch, najčastejšie pri trojhraničných bodoch. V prípade sporov ohľadom umiestnenia medzníkov a priebehu hraničnej línie sa mohla od svedkov vyžadovať prísaha vo vykopanom hrobe. K uvedenému porovnaj napr.: ŠLÉZAR, Pavel. Sády, kopy a „výprask na pamäťnou“: Hranice ve středověké krajině Dražanské vrchoviny. In: *Vlastivědný věstník moravský*, roč. LIX, 2007, č. 2, s. 155 – 156. ISSN 0323-2581; JANIŠ, Dalibor





Obr. 3. Úvodná strana banskobystrického *Metales* z roku 1820, zdroj: SNA – SBA BŠ, foto: Oto Tomeček.

– ŠENKÝŘOVÁ, Jana. Hranice statků a pozemků – jejich zachycení v písemných (právních) pramenech. In: *Archaeologia historica*, roč. 29, 2004, s. 201. ISSN 0231-5823; MARKOVÁ, Markéta. Vymezování hranic a jejich značení v přírodě ve středověku. In: *Regiony – časoprostorové průsečníky?* Zost. Robert Šimůnek. Praha: Historický ústav, 2008, s. 103. ISBN 978-80-7286-129-3; SOUČKOVÁ, Taťána – VOLFOVÁ, Jana. Výsledky svědků ve věci pohraničních sporů na moravsko-slovenském pomezí v 16. – 18. století a jejich interpretace: příklad Vršateckého, Lednického, Trenčínského a Brumovského panství. In: *Studia Historica Nitriensis*, roč. 23, 2019, č. 2, s. 414. ISSN 1338-7219.

*Metales* Banskej Bystrice z roku 1820 je autentickým historickým prameňom s obrovskou výpovednou hodnotou vo vzťahu k poznaniu podoby miestnej krajiny na začiatku 19. storočia. Vysokú výpovednú hodnotu prameňa umocňuje jeho podrobnosť a možnosť vzájomnej komparácie textovej a mapovej časti diela. V tejto súvislosti možno konštatovať, že textová časť dopĺňa svojim obsahom mapové dielo rovnako, ako na druhej strane kartografické znázornenie vizualizuje v priestore javy opísané v textovej časti.

V hlavnej, teda textovej, časti *Metales* získavame predovšetkým informácie o priebehu hraničnej línie prostredníctvom vymenovaných hraničných bodov a lineárnych krajinných prvkov, tvoriacich hraničnú líniu (rieka, potok, cesta). Pri zadefinovaní podoby hraničných medzníkov a znakov zisťujeme, že pre tento účel sa stále stavali hraničné kopy pozostávajúce z nahromadených kameňov a tesali rôzne hraničné znaky.<sup>25</sup> Metácia je dôležitou pomôckou pri identifikácii stavebných objektov ležiacich pozdĺž hranice. Z uvedených údajov sa dozvedáme o ich funkcii, ako aj majiteľoch resp. užívateľoch. Pomerne časté sú zmienky o rôznych výrobných objektoch a zariadeniach ležiacich pri hranici mesta (napr. mlyny, píly, huty) a objektoch cestnej infraštruktúry (mosty, prístenné hostince). V prípade mostov možno získať dôležitú informáciu aj o tom, či boli postavené z dreva, alebo pevného materiálu. Aspoň stručná pozornosť sa v texte venovala tiež polohe, majetkovým pomerom, resp. užívateľom pozemkov ležiacich pozdĺž hranice, ako aj ich využitiu (napr. uhlisko, pole, lúka, sad, záhrada). Pri charakteristike lesných porastov

<sup>25</sup> Hraničné znaky predstavovala erbová symbolika, rovnako sa však mohli použiť aj písmená predstavujúce iniciály pomenovania stolíc, miest, dedín či panstiev. Písmenami CZ, CT a CL sa označovali rozhrania stolíc (Zvolenská, Turčianska, Liptovská). Územie Banskej Bystrice označovali písmená CN. Susedné územia ležiace pozdĺž hranice Banskej Bystrice označovali písmená R či DR (panstvo Radvanských, ale aj Révaiovcov), C (mesto Kremnica), M (mestečko Mošovce), DL (Likavské, ale aj Lupčianske, panstvo), DM (panstvo Mičiná), E či EF (dedina Iliáš). V jednom prípade možno zaznamenať medzník s písmenami NKKBK (Banskobystrická cisársko-kráľovská banská komora, z nem. „*Neusohler Keiserliche Königl Berg Kammer*“). Skôr v ojedinelých prípadoch sa na hraničné medzníky vytesával aj letopočet (v tomto prípade 1820) označujúci dobu osadenia hraničného medzníku, alebo jeho obnovy. Poznáme aj niekoľko málo prípadov skombinovania erbovej symboliky s písmenami a letopočtami na jednom mieste či dokonca jednom hraničnom kameni. Tento konkrétny prípad reprezentuje hraničný kameň umiestnený na kóte Kremnická skala (1 212 m n. m.) v pohorí Kremnické vrchy.

sa zvyčajne uviedlo iba to, či sa jedná o hustý alebo vyrúbaný les, bez upresnenia jeho druhového zloženia. Bezprostredne v súvislosti s vytyčením hraničnej línie sa niekde uviedla aj charakteristika terénnej morfológie (napr. kopec, vrch, hrebeň, hore a dole kopcom, strmo nahor či nadol) či vodného toku (napr. vodopády či prechod hranice suchým korytom potoka). Početné sú tiež zmienky o prameňoch, studničkách či vyvieračkách ležiacich na hranici, alebo v jej blízkosti. Mimoriadne bohaté sú záznamy dobovej toponymie prihraničného územia (hydronymá, oronymá, ojkonymá, chotárne názvy).

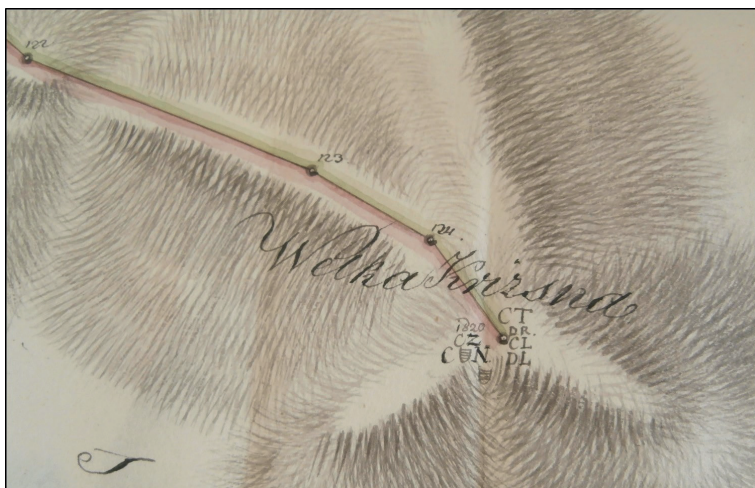
Mapové prílohy k dokumentu (v rozsahu 7 máp) vyhotovil stoličný geometer (zememerač) Juraj Mihalko. Ten na svojich mapách zachytil hraničnú líniu farebnou dvojlínkou. Osobitne označil a očísloval všetky hraničné medzníky tak, aby ich očíslovanie zodpovedalo očíslovaniu jednotlivých hraničných úsekov v textovej časti. Pri vybraných medzníkoch označených hraničnými znakmi, zachytil priamo v mape aj konkrétnu symboliku týchto znakov (erby, písmená, letopočty). Spomedzi prírodných krajinných prvkov znázornil reliéf (metódou šrafovania a tieňovania), vodné toky a pramene. Spomedzi socioekonomických krajinných prvkov možno nájsť v mapách sídla, výrobné zariadenia, cesty, mosty, banské diela, vodné náhony a časť banského vodovodu. Pomôckou v orientácii je aj priamo v mapách zachytená dobová toponymia (v niektorých prípadoch dvojazyčná). Kvalitu máp, ktoré Mihalko vytvoril dokumentuje fakt, že v rokoch 1824 a 1825 vytvorili takmer identické kópie jeho máp kartografi Ján Seigerschmiedt a Jozef Fischer.<sup>26</sup>

## Záver

Napriek tomu, že metácie a reambulácie sú písomné dokumenty, ktoré vznikli pre iný účel, z obsahového hľadiska sú mimoriadne zaujímavé aj vzhľadom na značné množstvo údajov zaznamenávajúcich vzhľad a charakter dobovej krajiny. Už len samotný výpočet krajinných prvkov používaných pri vytyčovaní hraníc územných celkov poukazuje, že metácie sú prameňom s bohatou, avšak doposiaľ málo využitou informačnou hodnotou. Ide pritom často o jediné dokumenty obsahujúce podrobnejšie údaje o historickej krajine. Ich hodnotu neznižuje ani fakt, že veľká časť z nich sa zachovala len v podobe mladších odpisov. Limitu-

---

<sup>26</sup> SNA – SBA BŠ, fond Hlavný komorskogrofský úrad V, inv. č. 12 916, 13 062, 13 069, 13 070, 13 098.



Obr. 4. Výrez z mapy Juraja Mihalka, zdroj: SNA – SBA BŠ, foto: Oto Tomeček.



Obr. 5. Rekonštrukcia priebehu historickej hranice mesta Banská Bystrica v oblasti Kráľova studňa vo Veľkej Fatre (šípky označujú polohu vzdialenejších medzníkov – hraničných kôp a znakov), autor: Oto Tomeček.

júcim faktorom ich využitia pre potreby výskumu krajiny je fakt, že popisujú výlučne krajinu rozprestierajúcu sa v úzkom páse pozdĺž hranice, prípadne len v jej bezprostrednej blízkosti. Neumožňujú tiež rekonštruovať historickú krajinu ako celok naprieč celým dejinným vývojom, ale len výberovo, podľa zachovania jednotlivých metácií v istom časovom a priestorovom priereze. Aj napriek tomuto všetkému záverom možno konštatovať, že vo viacerých prípadoch metácie umožňujú identifikovať javy, ktoré mali dopad aj v širšom zázemí a boli významné pre konkrétnu fázu vývoja historickej krajiny ako celku.

## ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

### Archívne pramene

Slovenský národný archív, špecializované pracovisko Slovenský banský archív v Banskej Štiavnici, fond Banská komora v Banskej Bystrici, inv. č. 90.

Slovenský národný archív, špecializované pracovisko Slovenský banský archív v Banskej Štiavnici, fond Hlavný komorskogrófsky úrad V, inv. č. 12 916, 13 062, 13 069, 13 070, 13 098.

Štátny archív v Banskej Bystrici,  
fond Lubietová slobodné kráľovské mesto, inv. č. 189.  
fond Lubietová slobodné kráľovské mesto, inv. č. 192.  
zbierka máp a plánov, ev. č. 2629.

### Vydané pramene

FEJÉR, Georgius (ed.). *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis IX/V (ab anno Christi 1375 – 1382)*. Budae: Typis Typogr. Regiae Universitatis Hungaricae, 1834. 656 s.

JUCK, Lubomír (ed.). *Výsady miest a mestečiek na Slovensku I (1238 – 1350)*. Bratislava: Veda, 1984. 200 s.

MARSINA, Richard (ed.). *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae I (805 – 1235)*. Bratislava: SAV, 1971. 472 s. + 25 s. obr. príloh.

### Literatúra

GRAUS, Igor. K najstaršej podobe erbu Banskej Bystrice. In: *Genealogicko-heraldický hlas*, roč. 10, 2000, č. 2, s. 16 – 22. ISSN 1335-0137.

GRAUS, Igor. *Banská Bystrica v 16. storočí: Štúdie z dejín mesta*. Banská Bystrica: Enterprise, spol. s. r. o., 2015. 226 s. ISBN 978-80-85342-36-9.

HUDÁČEK, Pavol. Možnosti výskumu pôvodného prírodného prostredia v stredoveku (na príklade Šariša). In: *Ingenii laus: Zborník štúdií venovaný jubileu*

- júcemu prof. PhDr. Jánovi Lukačkovi, CSc. Zost. Eva Benková, Marek Púčik. Bratislava: Vydavateľstvo UK, 2020, s. 28 – 47. ISBN 978-80-223-4410-4.
- JANIŠ, Dalibor – ŠENKÝŘOVÁ, Jana. Hranice statků a pozemků – jejich zachycení v písemných (právních) pramenech. In: *Archaeologia historica*, roč. 29, 2004, s. 193 – 202. ISSN 0231-5823.
- JURKOVICH, Emil. *Dejiny kráľovského mesta Banská Bystrica*. Prel. Imrich Nagy. Banská Bystrica: Pribicer, 2005. 550 s. ISBN 80-969366-2-X.
- KAVULJAK, Andrej. *Dejiny lesníctva a drevárstva na Slovensku*. Bratislava: Nákladom Lesníckej a drevárskej ústredne, 1942. 245 s.
- LUKAČKA, Ján. Ohraničovanie majetkových celkov v stredoveku. In: *Archaeologia historica*, roč. 29, 2004, s. 61 – 65. ISSN 0231-5823.
- MALINIAK, Pavol. *Človek a krajina Zvolenskej kotliny v stredoveku*. Banská Bystrica: FHV UMB, 2009. 246 s. ISBN 978-80-8083-914-7.
- MARKOVÁ, Markéta. Vymezování hranic a jejich značení v přírodě ve středověku. In: *Regiony – časoprostorové průsečníky?* Zost. Robert Šimůnek. Praha: Historický ústav, 2008, s. 98 – 106. ISBN 978-80-7286-129-3.
- NOVÁK, Jozef. *Slovenské mestské a obecné erby*. Bratislava: Slovenská archívna správa, 1967. 296 s.
- SOUČKOVÁ, Taťána – VOLFOVÁ, Jana. Výsledky svědků ve věci pohraničních sporů na moravsko-slovenském pomezí v 16. – 18. století a jejich interpretace: příklad Vršateckého, Lednického, Trenčínského a Brumovského panství. In: *Studia Historica Nitriensia*, roč. 23, 2019, č. 2, s. 403 – 425. ISSN 1338-7219.
- ŠEDIVÝ, Juraj. *Historické nápisy a ich nosiče*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2018. 384 s. ISBN 978-80-223-4703-7.
- ŠLÉZAR, Pavel. Sádky, kopy a „výprask na pamětnou“: Hranice ve středověké krajině Dražanské vrchoviny. In: *Vlastivědný věstník moravský*, roč. LIX, 2007, č. 2, s. 155 – 161. ISSN 0323-2581.
- THURZO, Milan – JANČOVIČ, Pavol. *Historické hraničné znaky a nápisy so zameraním na územie Bratislavy*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2018. 266 s. ISBN 978-80-223-4612-2.
- TOMEČEK, Oto. Spôsoby označovania hraníc vybraných miest a mestečiek stredného Slovenska od 13. do polovice 19. storočia. In: *Mesto a jeho historická krajina. Zborník príspevkov z rovnomennej konferencie*. Zost. Ján Valo. Bratislava: Univerzita Komenského, 2020, s. 28 – 47. ISBN 978-80-223-4910-9.
- VRTEL, Ladislav. *Osem storočí slovenskej heraldiky*. Martin: Matica slovenská, 1999. 296 s. ISBN 80-7090-490-9.

**Názov:** Cestou necestou I. (krajina – priestor – kultúra – osobnosti)

**Zodpovedný redaktor:** Mgr. Valéria Závadská  
**Editor:** doc. Mgr. Marcela Domenová, PhD.  
**Hlavný redaktor:** doc. Mgr. Marcela Domenová, PhD.  
**Jazykové korektúry:** PhDr. Ľudmila Adamová  
Mgr. Jozef Jurčišín  
**Recenzenti:** doc. Mgr. Ján Adam, PhD.  
Mgr. Anton Fogaš, PhD.  
**Grafická úprava:** PhDr. ThLic. Juraj Gradoš, PhD.  
**Grafický návrh obálky:** PhDr. ThLic. Juraj Gradoš, PhD.  
**Rok vydania:** 2022  
**Počet strán:** 223  
**Edícia:** Acta pro memoria  
**Vydanie:** prvé

© Vydavateľ: ŠVK v Prešove, 2022

ISBN 978-80-89614-86-8